

Şuşaya zəfər yolu Hadrutdan başladı

Bir il öncə qələbə ilə bitən hərbi əməliyyat
Vətən savaşının ən əhəmiyyətli
dönüş mərhələlərindən oldu

Torpaqlarının işğaldan azad edilməsi üçün savaşa girən Azərbaycan xalqının tarixinin möhtəşəm bir dönəmidir...
Bütün cəbhəboyu qanlı döyüşlərin getdiyi 9 oktyabrdir...
44 günlük müharibənin 13-cü günüdür...
Azərbaycan Ordusu bir çox yaşayış məntəqələri ilə yanaşı, Cəbrayıl şəhərini də işğaldan azad edib. Cəbrayıldan sonra yol artıq Şuşaya, buna daha şübhə ola bilməz. Bu möhtəşəm şəhərə gedən yol qısaldıqca, Azərbaycan Ordusu hədəfinə daha da yaxınlaşır.

Vətən müharibəsinin 13-cü günü

Şuşaya daxil olmaq üçün Hadrut da işğaldan azad edilməlidir. Azərbaycan Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev tərəfindən düzgün qurulmuş hərbi strateji plana uyğun olaraq, Azərbaycan Ordusu Hadrutu azad etdikdən sonra Şuşaya doğru istiqamət götürməlidir. Hadrut əməliyyatının uğurlu keçməsi proseslərin sonrakı gedişatını da həll edəcəkdir.
Bu baxımdan Hadrut döyüşlərinin uğurla sona çatması qarşıya qoyulan ən böyük hədəflərdən idi. Nəhayət, müharibənin başlanıldığı ilk gündən heç bir uğursuz əməliyyat keçirməyən Azərbaycan Ordusu növbəti məqsədinə nail olur. Bir neçə gün aparılan qanlı döyüşlərin sonu olaraq, oktyabrın 9-da Hadrut Azərbaycan Ordusunun nəzarəti altına keçir.

Çoxdan gözlədiyimiz bu şad xəbəri Ali Baş Komandanımız həmin gün xalqa müraciətində açıqlayır: "Bu gün müzəffər Azərbaycan Ordusu bir neçə yaşayış məntəqəsini işğaldan azad edib. Bu münasibətlə bütün

Azərbaycan xalqını ürəkdən təbrik edirəm. İşğaldan azad edilmiş yaşayış məntəqələrinin adlarını sizin diqqətinizə çatdırmaq istərdim: Hadrut qəsəbəsi, Çaylı kəndi, Yuxarı Güzlək kəndi, Gorazıllı kəndi, Qışlaq kəndi, Qaracallı kəndi, Əfəndilər kəndi, Süleymanlı kəndi, Sur kəndi. Bu kəndlərin və Hadrut qəsəbəsinin işğaldan azad edilməsi tarixi qələbəmizdir".

Ardı 3-cü səh.

Əvvəli 1-ci səh.

Şuşa əməliyyatının uğurlu keçirilməsi üçün məhz Hadrutu azad etməyin önəmli olduğunu açıqlayan Prezident İlham Əliyev bu qəsbənin işğaldan azad edilməsini böyük əhəmiyyətə malik olan bir əməliyyat adlandırdı. Müharibədən sonra bu barədə danışan dövlət başçısı bildirir ki, Cəbrayıl rayonundan, Cəbrayıl şəhərindən sonra Hadrutun azad edilməsi hərbi əməliyyatlarımızın davam etdirilməsi üçün xüsusi əhəmiyyətə malik olan hadisə idi: “Onu da bildirməliyəm ki, Füzuli şəhəri Hadrutdan sonra azad edilmişdir - oktyabrın 17-də. Ermənistan ordu-su bizi məhz digər istiqamədə gözləyirdi. Ancaq müharibə qaydalarına əməl edərek, strateji planlaşdırmanı düzgün icra edərək biz Cəbrayıldan sonra Hadrutu, ondan sonra Füzulini işğaldan azad etdik. Şuşaya istiqamət götürmək üçün məhz Hadrutun azad edilməsi önəmli olub”.

İki çayın arasında yerləşən strateji əhəmiyyətli qəsəbə

Hadrut qəsəbəsi hələ sovet dövründən erməniləşdirilməsinə cəhd göstərilən ərazilərimizdən olub. Keçmiş SSRİ-nin ermənipərəst rəhbər şəxslərinin apardığı siyasət nəticəsində burada yaşayan əhalinin tərkibində ermənilərin çoxluq təşkil etməsinə çalışılıb. 1988-ci ildə azərbaycanlılar yalnız Ermənistandan qovulmayıblar. Tarixi torpaqlarında yaşayan soydaşlarımız həmin ildə hətta suveren Azərbaycan dövlətinin ərazisinə daxil olan Qarabağdan da zorla qovulurdular ki, bu ərazilərin arasında Hadrut da olub.

Milli Məclis yanında Toponomiya Komissiyasının üzvü, coğrafiya üzrə fəlsəfə doktoru Mahirə Abbasova deyir ki, Hadrut erməniləşdirilmiş və ya erməni mənşəli toponim deyil. Azərbaycan dilində fars dilindən alınma sözlər əsasında formalaşmış toponimlərin olduğunu açıqlayan alim Hadrutun da belə yer adlarından biri olduğunu söyləyir. Onun sözlərinə görə, Hadrut sözü ha (ara), dü (iki) və rud (çay) sözlərindən əmələ gəlib ki, fars dilində bu, “iki çayın arası” mənasını verir: “Fars mənşəli bir çox sözlər artıq Azəraycan dilində özünə tam olaraq yer tapıb. Hadrut sözündə olan “rud” sözü talış bölgəsində hələ də çay mənasında işlənilir”.

M.Abbasova əlavə edir ki, Hadrut 1923-cü ilədək Ağoğlan, 1923-cü ildən 1939-cu ilədək Di-zaq adlandırılıb. 1939-cu ildən bu yaşayış ərazisi yerləşdiyi coğrafi mövqeyə uyğun olaraq Hadrut adlandırılıb.

Milli Məclisin Müdafiə, təhlükəsizlik və korrupsiya ilə mübarizə komitəsinin üzvü Elman Məmmədov bildirir ki, Hadrut Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin tərkibində mövcud olan ayrıca rayon olub. 1991-ci il noyabrın 26-da Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin qərarı ilə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti ləğv edilib: “Həmin tarixdən Azərbaycanda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti adında ərazi olmayıb. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev də “belə bir ərazi vahidi yoxdur” deyərək bu məsələyə nöqtə qoymb. 1991-ci ildən Hadrut rayonu ilə Martuni rayonu birləşdirilərək onların yerində mərkəzi Xocavənd şəhəri olmaqla, Xocavənd rayonu yaradılıb. Hadrut deyilən qəsəbə hazırda Xocavənd rayonunun tərkib hissəsidir”.

E.Məmmədovun sözlərinə görə, Hadrutdakı bütün abidələr, yer adları, ötən əsrlərdən bizə ötürülən nişanələr ona dələldir edir ki, bu yerlər Azərbaycan Ordusunun işğaldan azad etdiyi digər ərazilər kimi qədim türk tayfalarının, yeni azərbaycanlıların yaşadığı torpaqlardır. Ermənilər Qarabağın başqa ərazilərində olduğu kimi, buraya da sonradan İrandan, Türkiyədən və s. yerlərdən köçürülərək məskunlaşdırılıblar.

E.Məmmədov qeyd edir ki, 150 il əvvəl İrəvan xanlığında yaşayan ermənilərin sayı barmaqla sayılacaq qədər az olub. Ancaq sonrakı köçürülmələr, çar Rusiyası və erməni kilsəsinin apardığı siyasət nəticəsində Hadrutda yaşayan ermənilərin sayı tədricən artmağa, azərbaycanlıların sayı isə azalmağa başlayıb.

Qəsəbənin 1992-ci ildə Ermənistan tərəfindən işğal edildiyini xatırladan E.Məmmədov qeyd edir ki, Vətən müharibəsi dövründə Hadrut əməliyyatına xüsusi önəm verilib. Hadrutun işğaldan azad edilməsi çox güclü, dəqiq hazırlanmış hərbi əməliyyat nəticəsin-

də mümkün olub: “Dağlıq ərazi olan Hadrut Qarabağın cənub hissəsində yerləşməklə kifayət qədər böyük səhəni əhatə edir. Onun bir tərəfi Xocavənd, Füzuli, Cəbrayıl, bir tərəfi isə Xocalı rayonudur. Hadrutun həm də Şuşa ilə sərhədləri var. Ermənilərin Hadrutda möhkəmləndirilmiş səngər istehkam qurğuları var idi. Onlar 30 il ərzində burada müdafiə sistemləri kimi çox möhkəmləndirmişdilər. Azərbaycan Ordusu Ali Baş Komandanının rəhbərliyi altında Hadrutda çox güclü hərbi əməliyyatlar keçirməklə bu tarixi torpağımızı erməni işğalından azad etdi”.

Qarabağın dağlıq hissəsinin işğaldan azad edilməsinin başlanğıcı

Vətən müharibəsində dönüş yaradan Hadrut əməliyyatı düşmənin mövqelərini ciddi şəkildə sarsıtmaqla yanaşı, Azərbaycanın irəliyə doğru daha sürətlə getmə-

◆ Zəfərin izi ilə

Şuşaya zəfər yolu Hadrutdan başladı

Bir il öncə qələbə ilə bitən hərbi əməliyyat Vətən savaşının ən əhəmiyyətli dönüş mərhələlərindən oldu

sinə imkan yaratdı. Hadrut əməliyyatının dünyanın hərб elmində xüsusi yer tutacağına deyan Ali Baş Komandan İlham Əliyev Hadrutun azad edilməsini belə təsvir edir: “Hadrut qəsəbəsini azad edilməsi çox uğurlu hərbi əməliyyat nəticəsində mümkün olub. İlk növbədə, ətraf dağlar götürüldü. Hadrutun ətrafında yerləşən yüksəkliklər Azərbaycan Ordusu tərəfindən götürüləndən sonra faktiki olaraq nəzarət Azərbaycan Ordusuna keçdi və Hadrut qəsəbəsinin işğaldan azad edilməsi artıq qaçılmaz idi”.

Ermənilər Hadrut əməliyyatının II Qarabağ müharibəsinin ən əsas əməliyyatlarından biri olduğunu başa düşdükləri üçün bu ərazinin azad edilməsini öz cəmiyyətlərindən hər vəchlə gizlətməyə çalışırdılar. Hadrut Azərbaycan Ordusunun nəzarəti altına keçdikdən sonra belə, ermənilər bu qəsəbənin hələ də onların nəzarəti altında olması ilə bağlı feyk məlumatlar paylaşırdılar. Ən qəribəsi isə həmin saxta məlumatların Ermənistan rəsmiləri tərəfindən təsdiqlənməsi idi.

Dövlətimizin başçısı Hadrutun işğaldan azad edildiyini açıqladığı zaman əslində həm də Ermənistanın aldadılan cəmiyyətini, özlərinin rəsmi şəxslərindən daha çox Azərbaycanın Ali Baş Komandanının açıqladığı məlumatlardan həqiqətləri öyrənen insanları baş verələrdən xəbərdar edirdi: “Düşmən öz xalqına nağıllar danışır, yalan danışır. Faktları saxtalaşdı-

rır, öz xalqını aldatmaq istəyir, beynəlxalq aləmi aldatmaq istəyir ki, guya onlar hücum keçirlər, onlar bizim bəzi mövqələrimizi geri alıblar. Hamısı yalandır. Döyüşlərin obyektiv müşahidə mənzərəsi var və istənilən hərbi mütəxəssis görə bilər ki, bu gün Azərbaycan Ordusu döyüş meydanında qələbə əldə edibdir”.

Bu ilin martında Hadrut qəsəbəsində dövlət bayrağımızı qaldıran Ali Baş Komandan İlham Əliyev Ermənistan rəhbərliyinin bu addımının səbəbini başa düşə bilmədiyini söyləyib: “Artıq Hadrut bizim əlimizdə olan zaman Ermənistan rəhbərliyi, rəsmi şəxslər və eyni zamanda, Ermənistanın dəyirmanına su tökən bəzi xarici jurnalistlər bəyan edirdilər ki, Hadrut ermənilər əlindədir. Mən bu günə qədər başa düşə bilmirəm ki, Ermənistan rəhbərliyi nə üçün öz xalqını aldadırdı. Biz dəqiq bilirdik ki, Hadrut bizdədir. Biz bilirdik ki,

Azərbaycan Ordusu tərəfindən Cəbrayıl şəhərinin və onun bir çox kəndlərinin işğaldan azad edilməsi həm Qarabağ ərazisində, həm də ətraf rayonlar istiqamətində daha genişmiqyaslı döyüş əməliyyatlarının keçirilməsinə münbit şərait yaradıdı. Hadrut qəsəbəsi Azərbaycan Ordusu tərəfindən azad edilən, Qarabağın dağlıq hissəsinə aid olan ilk yaşayış məntəqəsi kimi Vətən müharibəsi tarixində yaddaşlara yazıldı. Hadrutun azad edilməsi Qarabağın dağlıq hissəsinin işğaldan azad edilməsinin başlanğıcı oldu.

Ekspert xatırladır ki, Hadrut uğrunda döyüşlər təxminən on günə yaxın davam etdi. Oktyabrın 7-dən artıq ağır artilleriya vasitələri, uzaq mənzillli toplar və PUA-ların aktiv istifadəsi nəticəsində Hadrut ətrafında olan düşmən mövqeləri Azərbaycan Ordusunun intensiv zərbələrinə məruz qalırdı: “Məlumdur ki, Cəbrayılda azad edilən

diolakasiya stansiyasını, 1 “Kalçuqa” anteni sıradan çıxarmışdı.

Bütün bunlar Hadrut istiqamətində düşmənin müdafiəsinin kifayət qədər zəifləməsi ilə nəticələnmişdi: “Başqa bir tərəfdən isə, Hadrut hərbi hissənin qərargahının və silah-sursat anbarının yerləşdiyi bir ərazi idi. Bu anbar orada daha əvvəldən - sovet dövründən mövcud idi. Həmin anbardan Ermənistan ordusu Azərbaycana qarşı döyüşən bölmələrin təminat və təchizatı üçün istifadə edirdi. Nəticə etibarilə Hadrutun işğaldan azad edilməsi düşmənin həm də başqa istiqamətlərdə müqavimətinin zəifləməsinə, ordumuzun digər ərazilərə qismən daha az itki, yüksək hücum tempi ilə azad etməsinə şərait yaradıdı. Başqa sözlə desək, Hadrutun işğaldan azad edilməsi və Hadrut ətrafındakı yüksəkliklərin ordumuzun nəzarətinə keçməsi Füzuli istiqamətində qoşunlarımızın daha inamla irəli-

Qarabağın böyük iqtisadi və turizm potensialı ilə seçilən ərazilə-rindən biri etməyə imkan verir.

AMEA Coğrafiya İnstitutunun direktoru, coğrafiya elmləri doktoru Zakir Eminov bildirir ki, əvvəllər Hadrut qəsəbəsində üzüm emalı zavodu, xalça sexi fəaliyyət göstər-rib. Qəsəbənin və onun ətrafında yerləşən yaşayış məntəqələrinin təsərrüfatının bərpa edilməsi və əhalinin yenidən məskunlaşması üçün burada təbii-coğrafi şəraitə uyğun olan kənd təsərrüfatı sahələrinin yaradılması tələb olunur. Bunlara, ilk növbədə, üzümçülük, taxılçılıq, meyvəçilik və heyvandarlıq sahələri aiddir. Bu sahələrdə yüksək nəticələrin əldə edilməsi üçün məhsuldar növlərin tətbiq edilməsi tələb olunur. Belə nəticələr isə xüsusi olaraq tətbiq edilən “Aqroparklarda” mümkün olur. Ay-rı-ayrı sahələr üzrə ixtisaslaşmış təsərrüfatların təşkilli kənd təsərrü-

sialından istifadəyə imkan verə-cək. Bu yol başlanğıcını Azərbaycanın tarixi ərazisi olan Qarabağ-dan, yeni Hadrut yaşayış məntə-qəsindən götürəcək və işğaldan azad olunan digər bölgələri birləş-dirəcək. Belə ki, dörd hərəkət zo-laqlı yol Cəbrayıl rayonundan keç-məklə Şükürbəyli kəndinədək uzanacaq. Digər tərəfdən, yeni yol Hacıqabul-Mıncivan-Zəngəzur dəhlizi avtomobil yoluna birləşə-cək. Praktiki olaraq, Hadrut Zəngə-zur dəhlizi vasitəsilə Şərq-Qərb beynəlxalq nəqliyyat dəhlizinə in-teqrasiya olunacaq: “Bu isə ondan xəbər verir ki, Hadrutda formalaş-sacaq iqtisadiyyat və istehsal edil-ləcək məhsullar daha geniş bazar-lara çıxarıla bilecək. Bütövlükdə Hadrut potensial baxımdan Qara-bağ iqtisadiyyatında xüsusi paya malik olacaq”.

Prezident İlham Əliyevin Had-rutun azad edilməsindən sonra söylədiyi “Hadrut qəsəbəsində qanunsuz olaraq Ermənistandan və xarici ölkələrdən ermənilər gətiri-lib zorla məskunlaşdırılıb. Amma bu qəsəbə salamatdır, bir bina da dağıdılmayıb, bir bina da yandırıl-mayıb” fikirləri ermənilərlə azər-baycanlıların davranışları, əməllə-ri arasındakı fərqin ən mükəmməl formada nəzərə çatdırılmasdır.

İşğaldan azad edilmiş şəhərlə-ri, kəndləri, tarixi abidələri, məs-cidləri, qəbirləri dağıdılan Azər-baycan ona qarşı törədilən misli görünməmiş bu vandallıqdan son-ra da Hadrutda ermənilərin yaşa-dıqları evlərlə onlar kimi davran-maq fikrində olmadı. Əraziyə sə-fər edən bəzi xarici KİV nümayən-dələri də bu vəziyyətin şahidi ol-dular. Rusiyanın “İzvestiya” qəze-tində dərc olunan məqalədə qəse-bədə müharibə bitdikdən sonra hər şeyin toxunulmaz qaldığı ya-zılmışdır. Müəllif hətta azərbay-canlı hərbcilərin buradakı erməni kilsəsini də dağıtmadığını xüsusi qeyd edir.

Əslində, Ermənistandan fərqli olaraq, Azərbaycanda heç bir za-man abidələrin başqa millətlərə məxsus olmasına görə dağıdılma-sı təcürbəsi qeydə alınmayıb. Hər zaman başqa millətlərə, onların dəyərlərinə, maddi mədəniyyət nümunələrinə hörmətlə yanaşan Azərbaycan dövlətinin Bakıdakı erməni kilsəsini belə bir abidə ki-mi qoruyub saxlaması onun başqa dinlərə verdiyi dəyərini ən yüksək nümunəsidir. Lakin məsələ ondad-ır ki, azərbaycanlıların ən qədim insan məskənlərindən biri hesab olunan, tamamilə türk mənşəli oronomik toponimlərə sahib olan Hadrutda erməni kilsəsi deyilən bir abidə yoxdur.

Mədəni dəyərlər üzrə tədqiq-ətçi ekspert, Beynəlxalq Memar-lar Akademiyasının Moskva şö-bəsinin professoru, Azərbaycan Memarlar İttifaqının İdarə Heyəti-nin üzvü Faiq İsmayilov bildirir ki, nəinki Hadrutda, bütöv Qara-bağda belə erməni kilsəsi möv-cud deyil. Qarabağda mövcud olan bütün abidələr alban mədə-niyyətinə aiddir.

Professor əlavə edir ki, Had-rut da daxil olmaqla, Qarabağ bölgəsi bir çox monastır kompleksləri, məbədlər, qədim yaşay-ış məskənləri, qalalar ilə məşhur olduğu üçün bura açıq muzey sa-yla bilər. Lakin ermənilər işğal dövründə bütün bu abidələri özününküləşdirməyə, o cümlədən Hadrutdakı məbədi də erməniləş-dirməyə çalışıblar.

Ermənilər işğal dövründə tək-cə tarixi abidələrimizi deyil, həm də torpaqlarımızı özününküləşdir-məyə çalışmaqla Azərbaycan əra-zisində yeni bir erməni dövləti ya-ratmağa cəhd göstərdi. Lakin Azərbaycan öz ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaradılmasına imkan vermədi və bundan sonra da verməyəcəyik. Bu mesaj bu gün ermənilərə həm də Vətən mü-haribəsində düşmənin qorxulu yu-xusuna çevrilən qəhrəman Azər-baycan əsgərinin və dronların təs-virinin “dəmir yumruq” abidəsində müşliləşdirildiyi məkan olan Had-rutdan ötürülür.

Azərbaycanın xalq-ordu birliyini təcəssüm etdirən bu abidə qələbəyə məhz möhkəm birləşmiş “dəmir yumruq” sayəsində nail olduğumuzu göstərməklə yanaşı, həm də düşmənin yadına “dəmir yumruq”un gücünü, yenidən işğalçılıq niyyətinə düşəcəkləri halda, bu yumruğun yerində olduğunu, onun bu dəfə işğalçıların başına daha böyük zərb-lə dəyəcəyini xatırladır.

İlhama İSABALAYEVA,
“Azərbaycan”